

Ifj. Cseke Péter: Székelyudvarhelyi fiatalok — korszakváltás küszöbén

Mennyiben befolyásolják a társadalmi szerkezet és a tradicionálisan kialakított kulturális minták a székelyudvarhelyi fiatalok értékorientációit, cselekvési és viselkedési normáit? Milyen mértékben jellemző rájuk az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása, a családalapítás és állásba kerülés időpontjának kitolódása, az önállósodás egyre korábbi megjelenése? Ugyanakkor számba kell venni a fiatalok által a felnőtt világ kultúrájával és hatalmával kapcsolatban tapasztalt konfliktusokat, az ún. ifjúságcentrizmus kérdését. Vizsgálatom az udvarhelyi tanulóifjúság jövőstratégiáit is elemzi: röviden áttekintem, hogy mennyire tudatos a fiatalok jövőtervezése, milyen mértékben nyújtanak teret a próbálkozásoknak, milyen szerepet játszanak jövőjük elképzelésében a helyi kötöttségek.

Székelyudvarhely és tanulóifjúsága

Székelyudvarhely tanulóifjúsága több szempontból is sajátos helyzetben van. Hargita megye második legnagyobb települése (kb. 50000 lakos) az erdélyi tömbmagyarság központjának tekinthető, hiszen lakosságának több mint 95 százaléka magyar nemzetiségű. Ugyanakkor a város komoly iskolai múlttal rendelkezik: több mint 400 éves gimnáziumában, tanítóképzőjében, egészségügyi, művészeti és más profilú szakközépiskoláiban összesen 109 osztálynyi fiatal tanul, akiknek kb. 50 százaléka a környező falvakból származik (tehát bejáró, illetve kollégista). A sajátos helyzet abból is fakad, hogy az 1989-ben beindult változások az országos átlagnál gyorsabb ütemben pezsdítették föl a település gazdasági életét (az amúgy nem túl gazdag vidék elsősorban a szolgáltatások területén ért el jelentős eredményeket, bár a külföldi — elsősorban a magyarországi — tőke az utóbbi időben a termelői szférába is beruházott). A több szempontból is tradicionális székelyföldi társadalom fiataljai igen korán "ráharaptak" a fogyasztói társadalom pozitívumaira, és elsősorban a magyarországi fiatalok fogyasztói szokásait (például a zenei ízlés tekintetében) vették át előszeretettel. Az udvarhelyi tanuló fiatalok tehát olyan erőterben élnek, amelynek legfontosabb tényezői: a romániai totalitárius rendszer nyolc év után is érezhető utóhatásai, a történelmi-kulturális tradíciók, a (tekintélyelvűnek nevezhető) székelyföldi társadalmi berendezkedés, a gyors iramú piacosodás és a fogyasztói társadalom megjelenése, nem utolsósorban pedig a kisebbségi, de ezt némileg kompenzáló "tömbmagyarsági" lét sajátos keveredése. Természetesen e tényezők más-más síkon és mértékben hatnak, de együttesen alakítják a fiatalok érték- és normarendszerét, jövőstratégiáját, önállósodását és a felnőtt társadalomhoz és annak intézményeihez való viszonyulását. A következőkben ezeket a kérdésköröket szeretném végigjárni.

Értékorientáció és jövőtervezés

A fiatalok értékorientációjának és jövőképének, de szabadidős tevékenységének, kulturális ízlésének, valamint társadalmi-politikai cselekvési mintáinak elemzésekor is abból a feltételezésből indulunk ki, hogy a társadalomfejlődés különböző (pl. ipari és posztipari) szakaszai a vizsgálandó témakörök más-más karakterisztikus jegyeit hordozzák. Az ipari társadalom kezdeti szakaszában a fiatalok a tradicionális

mintákat követik (általában materiális értékorientáltságúak), magánéleti szférájuk felértékelődik, politikai-társadalmi részvételük pedig intézményes szervezeteken keresztül nyilvánul meg. Erre a szakaszra a fiatalok önállósodásának kitolódása, a felnőtté válás (családalapítás, munkába állás) korábbi beköszönte a jellemző, a szabadidőtöltés passzív jellege a meghatározó, a követett minták pedig nagymértékben a származási-települési hovatartozás, a társadalmi intézményrendszer, a nemek közötti különbségek függvényében differenciálódnak. Az iparosított társadalomból a posztindusztriális társadalomba történő átmenet időszakában a fiatalok értékorientációja irányt vált, előtérbe kerülnek a posztindusztriális értékek, a jövőstratégiák addigi lineáris jellegét a próbálkozások sokfélesége váltja fel, a kulturális minták sokszínű átvételét a szabadidő-tevékenységek diverzifikálódása kíséri, a politikai-társadalmi cselekvés során pedig a fiatalok fokozott önállóságra tesznek szert. Az ifjúsági korszakváltás eme szakaszának egyes elemzői egyirányú, szélesedő folyamatnak tekintik ezeket a változásokat, mások szerint azonban — különösen a kilencvenes évektől észlelt tendenciák hatására — ez a korszakváltás nem annyira egyértelmű, mert a piaci viszonyok újra mélyítik a különbségeket. A harmadik irányzathoz tartoznak azok az elemzők, akik óvakodnak egységesen kezelni a korszakváltás folyamatát, hangsúlyozva azt, hogy ez a folyamat társadalomfüggő, régióként más-más méretet és jelleget ölt (lásd a szocialista és kapitalista országok közötti eltéréseket), az értékorientációs és cselekvési minták változása pedig a kulturális-civilizációs tradíciók medrében zajlanak le.

A fentieket figyelembe véve a fiatalok értékorientációját egy olyan értékmérő eszközzel kell megragadni, amely eltérő kulturális és civilizációs közegekben is működőképes. A kérdőívben felsorolt értékek (lásd az alábbi táblázatot) az egyéni-közösségi és a materiális-posztmateriális értéktengelyek mentén tipizálhatók. A modernizáció során szétválnak az egyéni és a közösségi értékek, ami egyrészt individualizációs, másrészt a közösségi lét irányába mutató értékorientáltságot gerjeszt. Mindkét folyamat azonban lehet egyfelől materiális és posztmateriális értékirányultságú is. Harmadik dimenzióként jelentkezik az ún. posztmodern dimenzió is, ami nem más, mint a tradicionális és a modern értékek sajátos keveredése.

Értékek (skálaátlagok: 7 — nagyon fontos, 1 — egyáltalán nem fontos)

Értékek	Magyar középiskolások Udvarhely	Magyar nyolcadikosok Udvarhely
szerelm/boldogság	6,71	6,84
igaz barátság (szoros támogató, barátok, akik mindenben mellettem állnak)	6,63	6,78
belső harmónia (béke önmagammal)	6,62	6,56
családi biztonság (a szeretett személyek biztonsága)	6,53	6,74
szabadság (a cselekvés és a gondolkodás szabadsága)	6,51	6,39
békés világ (háborútól és	6,42	6,59

konfliktusoktól mentes)		
érdekes élet (érdekes tapasztalatok)	6,25	6,33
udvariasság (jó társasági formák)	6,09	6,24
egység a természettel (beilleszkedés a természetbe)	6,00	6,28
kreativitás (eredetiség, fantázia)	5,86	5,49
változatos élet (kihívásokkal, új dolgokkal és változásokkal)	5,77	5,77
a szépség világa (a természet és a művészetek szépsége)	5,70	5,73
társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	5,64	5,99
vezetésre és a döntésre való jog	5,55	5,70
nemzetbiztonság (nemzetem védelme az ellenséggel szemben)	5,51	5,62
a tradíció tisztelete (a tiszteletre méltó szokások megőrzése)	5,29	5,42
gazdagság (anyagi, javak, pénz)	5,22	5,48
elszakadás (az evilági terhektől), vallásos hit	4,74	4,60
hatalom (ellenőrzés mások felett, dominancia)	3,60	3,49

Egy korábbi magyarországi vizsgálatból kiderült, hogy a magyarországi fiatalok értékorientációjában igen erős individualizáció következett be, ez pedig összefüggött a vallás erőteljes szekularizálódásának folyamatával. Az egyéni és a közösségi értékek elkülönülnek egymástól, és háttérbe szorul a tradicionálisabb értékek szerepe a modern értékekével szemben.

A székelyudvarhelyi középiskolás tanulók esetében — mint ahogy az alábbi faktorelemzésből is kitűnik — a tradicionális közösségi értékek (családközpontúság, a barátok fontossága) szintén élesen elkülönülnek az individuális értékektől, és a vallás is markánsan különálló értéként jelentkezik.

Az értékek rotált faktoranalízisének mátrixa

Belső harmónia (béke önmagammal)	,340	-5,840E-02	,208	,450
Hatalom (ellenőrzés mások felett, dominancia)	-,245	,604	,127	4,420E-02
Szabadság (a cselekvés és a gondolkodás szabadsága)	,570	,231	4,382E-03	,222
Társadalmi rend (stabilitás a társadalomban)	,222	,192	,389	,326
Érdekes élet (érdekes tapasztalatok)	,269	,526	-3,799E-	,168

			02	
Udvariasság (jó társasági formák)	,314	,294	,525	-,370
Gazdagság (anyagi, javak, pénz)	6,329E-02	,633	,127	-,303
Nemzetbiztonság (nemzetem védelme az ellenséggel szemben)	,240	,111	,586	-,111
Kreativitás (eredetiség, fantázia)	2,358E-02	,136	3,172E-02	,698
Békés világ (háborútól és konfliktusoktól mentes)	,492	-2,196E-02	,340	,138
A tradíció tisztelete (a tiszteletre méltó szokások megőrzése)	,193	-2,788E-03	,628	,210
Elszakadás (az evilági terhektől), vallásos hit	-,163	-4,635E-02	,629	,374
Családi biztonság (a szeretett személyek biztonsága)	,611	-,124	,319	6,474E-02
Egység a természettel (beilleszkedés a természetbe)	,529	2,203E-02	,144	,337
Változatos élet (kihívásokkal, új dolgokkal és változásokkal)	,265	,566	-,166	,320
Vezetésre és a döntésre való jog	6,016E-02	,627	8,398E-02	,170
Igaz barátság (szoros támogató, barátok, akik mindenben mellettem állnak)	,656	2,994E-02	,271	-3,802E-03
A szépség világa (a természet és a művészetek szépsége)	,220	,199	,134	,441
Szerelem/boldogság	,564	,213	-6,798E-02	3,241E-03

Lényegi megállapítás, hogy esetükben is a legpreferáltabb érték a privátszféra szabadsága, tehát a modernizálódás jeleként ugyanúgy megfigyelhető az individuális értékek (pl. érdekes, változatos élet, kreativitás stb.) térnyerése életükben. A központi szervezőerő ebben az individualizációs folyamatban az "igaz barátság" és a család biztonsága, ehhez az értékorientációhoz kapcsolódik a szabadság, de ehhez kapcsolódnak a szerelem és a boldogság is, tehát ezek a posztmateriálisnak tekinthető értékek a privátszférához kerülnek. A legszembeötlőbb azonban a materiális értékek (gazdagság, hatalom) párosulása olyan értékekkel, mint az érdekes, kihívásokkal teli élet, amelynek egyik kézenfekvő magyarázatául szolgálhat az a tény, hogy Székelyudvarhely gazdasági és hatalmi elitje (amely természetesen mintaadó lehet) többnyire a szűkebb közösségén kijutva ("szerencsét próbálva"), majd onnan visszatérve szerezte meg pozícióit. A vallás és az udvariasság egymástól független éles elkülönülése a többi értéktől nagyon jól tükrözi a vizsgált fiatalok tekintélyelvű, tradicionális társadalmi háttérét.

A fentiekből kitűnik, hogy az individualizáció térnyerésének nem feltétlenül szükségszerű velejárója a tradicionális értékrendszer összeomlása, másfelől ez a folyamat

átalakítja a fiatalok valláshoz fűződő viszonyát, hozzájárul a vallás mint érték újraértelmeződéséhez.

Az udvarhelyi fiatalok értékorientációiban nem figyelhető meg jelentős mértékű nemek szerinti különbség: korcsoportonként lefelé haladva közelednek egymáshoz a fiúk és a lányok orientációi, azzal a kitételrel, hogy a tradicionális értékeket és a materiális értékeket, a hatalom felértékelődését többnyire a fiúk képviselik.